

Valtion
taloudellinen
tutkimuskeskus

Muistiot 30

Terveellisten elintapojen taloudelliset ohjauskeinot

VATT MUISTIOT

30

Terveellisten elintapojen taloudelliset ohjauskeinot

Timo Rauhanen

Timo Rauhanen, Valtion taloudellinen tutkimuskeskus

ISBN 978-952-274-063-2 (PDF)

ISSN 1798-0321 (PDF)

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
Government Institute for Economic Research
Arkadiankatu 7, 00100 Helsinki, Finland

Helsinki, helmikuu 2013

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Kulutusverotuksen ominaisuuksista	2
3 Arvonlisäverotus ohjauskeinona	4
4 Terveysvaikutteiset verot	7
4.1 Suomen makeisvero	9
4.2 Tanskan rasvaverot	13
4.3 Unkarin roskaruokaverot	13
5 Joukkoruokailu	16
6 Liikuntaharrastusten ja -palvelujen verotuki	19
7 Lopuksi	21
Lähteet	23

1 Johdanto

Elintarvikkeiden valintoihin ja liikuntatottumuksiin voidaan vaikuttaa terveyskasvatuksella ja terveyttä edistämällä, perusterveydenhuollon neuvonnalla sekä sääntelyllä ja verotuksella. Tämän HYVINVOIPA-hankkeen osion tavoitteena on koota kansallinen ja eurooppalainen kokemus verotuksen ja hinnoittelun ohjaustoimista elintarvikkeiden hyvien valintojen ja liikunta-aktiivisuuden lisäämiseksi sekä tutkia verotuksen vaikutuksia makeisten sekä jäätelön hintaan ja kysyntään.

Tutkimus taloudellisista ohjauskeinoista terveyden edistäjänä on Suomessa melko vähäistä. Tämän alan tutkimusten yleisenä ongelmana on se, että muutokset väestön terveydentilassa syntyvät tyypillisesti pitkällä aikavälillä, jolloin vaikutusten ja hyötyjen toteennäyttäminen on hankalaa. Vaikka epäterveellisiin ravintotottumuksiin voitaisiinkin vaikuttaa, ei voida tietää, mitä kuluttaja valitsee vähentämänsä ravintoaineen tilalle. Pahimmassa tapauksessa lopputulos voi olla jopa alkutilannetta huonompi.

Kotitalouksien kulutusta verotetaan pääasiassa yleisellä kulutusverolla eli arvonlisäverolla. EU:n arvonlisäverodirektiivit asettavat sekä veropohjalle että verokannoille melko tiukat puitteet, mutta myös alennettuja verokantoja voidaan soveltaa. Minkään EU-jäsenmaan arvonlisäverotuksessa ei kuitenkaan suositata ”terveellisiä” elintarvikkeita – ennen kaikkea siksi, että tällöin jouduttaisiin vakaviin määrittely- ja rajanveto-ongelmiin. Liikuntapalveluja tuetaan monessa maassa alennetulla alv-kannalla ja erilaisia työpaikka- ja kouluruokailuun liittyviä tukijärjestelmiä on yleisesti käytössä.

Erityiset kulutusverot ovat yleensä valmisteveroja. Niitä jäsenmaat saavat edelleen soveltaa haluamallaan tavalla, jos ne eivät aiheuta rajamuodollisuuksia tai haittaa sisämarkkinoiden toimintaa. Liikennepolttoaineiden, alkoholin ja tupakan valmisteverotus on pitkälti harmonisoitu EU:ssa, mutta esimerkiksi terveellisiin ravintotottumuksiin voidaan melko vapaasti kannustaa niin sanotuilla syntiveroilla, jotka kohdistuvat haitallisiksi katsottuihin elintarvikkeisiin.

Tämä artikkeli etenee seuraavasti. Luvussa 2 esitellään perustutkimuksia terveysvaikutteisesta verotuksesta ja selvitetään syntiverojen sekä ns. Pigou-verojen ominaisuuksia. Luvussa 3 raportoidaan elintarvikkeiden arvonlisäverotuksen käytäntöä eri maissa ja luvussa 4 esitellään joukkoruokailun tukijärjestelmiä. Luvussa 5 kuvataan liikuntaharrastusten tukia ja luvussa 6 perehdytään eri maissa sovellettaviin terveysvaikutteisiin veroihin. Luvussa 7 esitetään yhteenvedo ja keskustelu.

HYVINVOIPA-hankkeen tähän osioon liittyy empiirinen tutkimus Suomessa vuonna 2011 käyttöön otetun makeisveron hintavaikutuksista.

2 Kulutusverotuksen ominaisuuksista

Ramseyn (1927) käänteisjoustosäännön mukaan kysynnältään joustavampia hyödykkeitä pitäisi verottaa kevyemmin kuin sellaisia hyödykkeitä, joiden kysyntä on joustamattomampaa. Näin voidaan minimoida hyvinvointitappio, joka seuraa kulutusverojen markkinoita vääristävästä ominaisuudesta. Kulutusveroasteet olisi asetettava niin, että kussakin hyödykeryhmässä kysyntä vähenee prosentuaalisesti yhtä paljon. Vero on tällöin neutraali, ja prosessi on sama, jonka ostovoiman väheneminen synnyttäisi. Fiskaalisesta näkökulmasta taas hyödykettä voidaan verottaa sitä enemmän, mitä heikommin kysyntä reagoi veroon eli mitä matalampi on jousto. Tämä pätee erityisesti silloin, kun kysynnän ristihintajoustot eli hinnanmuutoksen vaikutukset muihin hyödykkeisiin ovat pieniä.

Yleisempi veroasteiden porrastusta puoltava argumentti ottaa huomioon hyödykkeiden kulutuksen ja vapaa-ajan suhteen. Verottamalla enemmän sellaisia hyödykkeitä, joiden kulutus liittyy vapaa-ajan käyttöön (esim. golfmailat, alkoholi) pyritään lisäämään ansiotyön houkuttelevuutta (Corlett ja Hague, 1953).

Yksi tärkeimmistä kulutusverotuksen rakenteeseen liittyvistä tuloksista on Diamondin ja Mirrleesin (1971) tuotannon tehokkuusperiaate. Sen mukaan kulutusverotuksen tulee olla sellainen, ettei se vääristä yritysten tuotannontekijäpäätöksiä. Käytännössä tämä merkitsee vain loppukulutuksen, ei välituotteiden verotusta.¹ Tehokkuusperiaate jättää kuitenkin avoimeksi sen, miten loppukulutusta tulisi verottaa.

Taloustieteessä eriytetylle hyödykeverotukselle nähdään yleensä perusteita vain ulkoisvaikutuksiin liittyvistä syistä (Crawford, Keen ja Smith 2010). Verotuksen tavoitteena voi nimenomaan olla taloudenpitäjien kulutuskäyttäytymiseen vaikuttaminen. Vallitsee laaja yksimielisyys siitä, että kulutusverotusta tulee käyttää ohjauskeinona, jos kulutus tai tuotanto aiheuttaa negatiivisia ulkoisvaikutuksia (ns. Pigou-vero). Esimerkiksi liikenteen tuottamaa melua, päästöjä, ruuhkia ym. haittoja yritetään vähentää ympäristöveroilla, vaikka niillä on myös vahva fiskaalinen tavoite.

Pigou-verojen lisäksi keskustelua käydään niin sanotuista syntiveroista, joihin luetaan tupakan ja alkoholin sekä epäterveellisen ruoan verot. Syntivero perustuu paternalistiseen näkemykseen kuluttajien itsekontrollin puutteesta, joka ajaa hänet jopa itselleen vahingollisiin valintoihin. Paternalismin taustalla on rationaalisen kuluttajan ja täyden informaation käsite. Rationaalinen kuluttaja prosessoi informaatiota ja päätyy hyvinvointia maksimoivaan ratkaisuun. Terveellisistä elämäntavoista on kuitenkin olemassa valtavasti informaatiota, jota kuluttajan on vaikea hallita. Tällöin voidaan joutua kyllästymisen ja piittaamattomuuden tilaan,

¹ Jos välituotteiden kauppaa verotetaan, syntyy houkutus *vertikaaliseen integraatioon*, jossa koko tuotantoketju on saman yhtiön omistuksessa. Tästä seuraa helposti monopoleja ja tuotannon tehottomuutta.

mikä näkyy kontrolloimattomana suhtautumisena ravintoon ja liikuntaan (Haavio ja Kotakorpi 2009).

Syntivero ja Pigou-vero on joskus tulkittu synonyymeiksi, mutta niiden ero on kuitenkin selvä. Mankiw (2009) on muotoillut eron suoraviivaisesti: Pigou-verolla pyritään suojaamaan viattomia sivullisia muiden toimilta ja syntiveroilla yritetään suojella ihmisiä heiltä itseltään.

On esitetty myös sellainen näkemys, että edes tupakan verotusta ei voida pitää Pigou-verona, jos haitaksi mielletään vain tupakoimattomien veronmaksajien joutuminen tupakoivien sairauskustannusten maksajiksi. Selitys on siinä, että tupakoitsijalle maksettu eläkesumma jää tupakoimattomia pienemmäksi, koska tupakointi lyhentää odotettavissa olevia eläkevuosia. Tupakoijat eivät myöskään ehdi nauttia julkisin varoin kustannetuista vanhus-, terveys- ja muista palveluista yhtä pitkään kuin tupakoimattomat. Viscusi (2007) on arvioinut, että tämän vuoksi julkinen valta ansaitsee 32 senttiä jokaista myytyä savukerasiaa kohti.

Tupakkaveron hyödyt saattavat Viscusin mukaan olla kaiken kaikkiaan kyseenalaisia. Hänen mukaansa ikärajoitukset ja tupakointikieltoalueet ovat veroa tehokkaampia, eivätkä aseta ylimääräisiä kustannuksia (usein kouluttamattomalle ja pienituloiselle) tupakoitsijalle. Viscusi katsoo, että tupakoinnin väheneminen on itse asiassa luonnollinen ilmiö, joka johtuu koulutustason noususta ja varallisuuden kasvusta. Koulutettu tiedostaa tupakoinnin terveysriskit ja taloudellisesti menestynyt tietää, että sairastuminen vaikuttaa varallisuutta heikentävästi.

Pienituloisilla on muita enemmän terveysongelmia, ja tästä syystä epäterveellisten tuotteiden verottaminen voi tasata hyvinvointieroja (Mytton, Vlarke and Rayner 2012).² Vaikutus tehostuu, jos epäterveellisen ruoan veronkorotukseen yhdistetään terveellisen ruuan veronalennus tai jos pienituloisten kysynnän hintajousto on suurituloisia suurempi (Smed et al. 2007).

Andreyeva et al. (2012) selvittivät 160 tutkimuksen tulokset tärkeimpien elintarvikeryhmien hintajoustoista. Elintarvikkeiden ja alkoholittomien juomien ryhmässä hintajoustojen keskiarvot vaihtelivat (absoluuttisin arvoin) välillä 0,27–0,81. Korkeimmat joustoarvot 0,7–0,8 olivat ravintolaruoalla, virvoitusjuomilla, mehuilla ja lihalla. Virvoitusjuomien hintajousto oli keskimäärin 0,8 ja ryhmän suurin löydetty jousto oli 3,2. Sokerin ja makeisten keskimääräinen jousto oli 0,3 ja ryhmän suurin havaittu estimaatti oli 1,0. Tutkijat kiinnittivät huomiota myös siihen, että hintajousto on arvioitu vakaiden taloudellisten olojen mukaisina. Taloudelliset shokit, kuten laman myötä pienenevät tulot tai energian hinnannousu voivat johtaa pienituloisten ruokavalion tason nopeaan heikkenemiseen.

² Sosiaaliryhmien ja koulutustasoryhmien elinajanodotteiden välillä on Suomessa todettu merkittäviä eroja (Palosuo ym. 2007).

3 Arvonlisäverotus ohjauskeinona

Arvonlisävero on yleinen kulutusvero, jonka tarkoitus ei ole ohjata kuluttajien käyttäytymistä. Useat alv-kannat lisäävät verottajan työtä ja yritysten kustannuksia. Rajatapauksissa joudutaan joskus kyseenalaisin perustein päättämään, minkä suuruista veroa maksetaan. Verotuki voi myös kohdistua ennalta arvaamattomasti, koska eri verokannat eivät määräydy toimialoittain vaan hyödykeryhmittäin. Arvonlisäveron käyttöä rajoittaa vielä EU:n lainsäädäntö: Tuontia ei saa syrjiä eikä toisiaan korvaaviin tuotteisiin saa soveltaa eri verokantoja. Lisäksi alennetut verokannat lisäävät yritysten ja verottajan kustannuksia, tekevät järjestelmän alttiiksi väärinkäytöksille ja kasvattavat poliittista painetta yhä uusiin veropohjaa rapauttaviin poikkeuksiin.

Arvonlisävero ei myöskään ole luonteva väline kannustaa kansalaisia syömään oikein. Alennettujen verokantojen käyttäminen ”terveellisten” elintarvikkeiden kulutuksen edistämiseen kohtaa vakavia rajanveto-ongelmia. Hedelmät, vihannokset ja marjat ovat selvästikin terveellisiä, mutta pitäisikö verotuksella suosia vain alkuperäisiä tuotteita vai sallittaisiinko jatkojalosteet, kuten pakasteet ja säilykkeet, mehut ja hillot, ranskanperunat ja ketsuppi? Kuinka suuri pitäisi hedelmien ja vihannesten osuus ruokatavarassa olla veroedun saamiseksi? Miten kohdeltaisiin kuivattuja tai sokeroituja hedelmiä, esikeitettyä maissia? Myös vähärasvaisten ruokien suosiminen olisi käytännössä hankalaa, sillä esimerkiksi oliiviöljy ja rypsiöljy ovat terveydelle tärkeitä. Vähärasvainen jogurtti sisältää kalsiumia, proteiinia ja vitamiineja, mutta sokeria usein enemmän kuin virvoitusjuomat. Millainen organisaatio tarvittaisiin valvomaan sitä, etteivät valmistajat riko määräyksiä?

Tanskalaisessa tutkimuksessa (Smed et al. 2007) on lisäksi todettu, että hedelmien ja vihannesten kulutuksen lisääminen kasvattaa myös sokerin ja keksien kulutusta. Samalla kalan ja siipikarjan kulutus vähenee. Monet pääasiassa kasvisruokia syövät taas kuluttavat muita enemmän kermaa, voita ja juustoa.

Arvonlisävero on tasavero. Se kohdistuu suhteellisesti haitallisemmin pienituloisiin, jotka kuluttavat lähes kaikki tulonsa. Tulonjakoon vaikuttaminen alennetuilla alv-kannoilla tulee kuitenkin kalliiksi, koska suurituloiset kuluttavat euromääräisesti enemmän kuin pienituloiset. Hyvin toimiva tulonsiirtojärjestelmä hoitaa tulojen uudelleenjakoa paljon tehokkaammin ja edullisemmin. Arvonlisäveron alentaminen on tehotonta myös siksi, että se kohdistuu kaikkiin kuluttajiin, ei pelkästään niihin, joiden elämäntapoihin tai kulutustottumuksiin yritetään vaikuttaa.

Arvonlisäveroon liittyy epävarmuutta myös siksi, että sen alentaminen ei välttämättä siirry kokonaan kuluttajan hyödyksi. Esimerkiksi työvaltaisten palvelujen kokeilun yhteydessä parturi-kampaamot alensivat hintojaan noin puolella ve-

ronalennuksen määrästä (Kosonen 2010). Vaikutus kysyntään jäi olemattomaksi eikä alan työvoiman kysyntäkään näyttänyt muuttuneen reformin vaikutuksesta. Myös ravintoloiden arvonlisäverokannan alentamisen hintavaikutukset (Harju ja Kosonen 2010) jäivät melko vaatimattomiksi, sillä keskimäärin kolmasosa veronalennuksesta siirtyi myyntihintoihin.

Toisenlaisiakin esimerkkejä löytyy, mutta tällöin on kysymyksessä koko elintarvikeryhmä. Vuonna 2009 Suomessa toteutetun elintarvikkeiden arvonlisäverokannan alentamisen (17 prosentista 12 prosenttiin) hintaseuranta osoitti arvonlisäveron alennuksen siirtyneen elintarvikkeiden hintoihin täysimääräisenä (Peltoniemi ja Varjonen 2010). Vuonna 2001 Norjassa puolitettiin elintarvikkeiden alv-kanta 24 prosentista 12 prosenttiin. Muutos vastasi 9,7 prosentin vähittäishintojen alennusta. Johansenin (2003) mukaan veronkevennyksen vaikutus siirtyi ensimmäisen kuukauden aikana 92 prosenttisesti kuluttajahintoihin ja kuuden kuukauden kuluttua veronkevennyksen vaikutus elintarvikkeiden vähittäishintoihin oli 75–85 prosenttia enimmäisvaikutuksesta.

EU:ssa ei ole arvonlisäverotuksella suosittu ”terveellisiä” elintarvikkeita, mutta kaupparuoan arvonlisäverokantaa on yleisesti alennettu (poikkeuksena Tanska). Eräissä maissa vero on kuitenkin porrastettu siten, että elintarvikkeet ovat pääsääntöisesti nollaverokannan alaisia, mutta ”epäterveellisiä” tuotteita verotetaan vakioverokannalla. Isossa-Britanniassa tällaisia tuotteita ovat esikeitetyt elintarvikkeet, jäätelö, suklaa, teollisesti valmistetut juomat sekä eläinten ruoka. Irlannissa vakioverokannalla verotettavia ovat suklaa, teollisesti valmistetut juomat sekä makeiset ja leivokset ja Maltalla makeiset ja leivokset. On siis kyse erälle terveydelle haitalliseksi mielletyille elintarvikkeiden valmisteveron tapaan sääde-tyistä sanktioista eikä terveellisen ruoan verotuksen keventämisestä (taulukko 1).

Alennettujen arvonlisäverokantojen selvistä haitoista huolimatta niitä tarjotaan edelleen ratkaisuksi erilaisiin sosiaalisiin, terveydellisiin tai tulojako-ongelmiin. Esimerkiksi Kansallinen lihavuusohjelma 2012–2015 listaa toimenpide-ehdotustensa joukkoon: ” Terveellisten elintarvikkeiden (esim. kasvikset, hedelmät, marjat, vähäsuolaiset täysjyväviljavalmistet) veroa alennetaan ja epäterveellisten elintarvikkeiden (erityisesti sokeripitoiset juomat ja ruoat, sokeri) veroa korotetaan.”³

³ Lihavuus laskuun – hyvinvointia ravinnosta ja liikunnasta. Kansallinen lihavuusohjelma 2012-2015 (luonnos kommentointia varten 14.11.2012).

Taulukko 1. Elintarvikkeiden arvonlisäverokannat EU:ssa 1.7.2012

	Elin- tarvikkeet ¹	Virvoitus- juomat	Alkoholi- juomat	Ravintola- palvelut	"Take- away"	Vakiovero- kanta
Unkari	18/27	27	27	27	18/27	27
Tanska	25	25	25	25	25	25
Ruotsi	12/25	12	25	12	12	25
Romania	24	24	24	24	24	24
SUOMI	13	13	23	13	13	23
Puola	5/8/23	23	23	8*	8	23
Portugali	6/13/23	23	23	23	13	23
Kreikka	13	13	23	23	13	23
Irlanti	0/4,8/13,5/23	23	23	9*/ex	13,5	23
Latvia	21/12	21	21	21	21	21
Liettua	21	21	21	21	21	21
Italia	4/10	21	21	10	10	21
Belgia	6/12/21	6	21	12**	6	21
Viro	20	20	20	20	20	20
Tsekki	14	14	20	20	14	20
Slovenia	8,5	8,5	20	20/8,5***	20/8,5***	20
Slovakia	20/10	20	20	20	20	20
Itävalta	10	20	20/12 ²	10**	10**	20
Iso-Britannia	0/20	20	20	20	20/0****	20
Bulgaria	20	20	20	20	20	20
Ranska	5,5/7/19,6	5,5	19,6	7*	7	19,6
Saksa	7/19	19	19	19	7	19
Alankomaat	6	6	19	6*	6	19
Malta	0/5	18	18	18	18	18
Espanja	4/8	8	18	8	8	18
Kypros	5/17	5	17	8	5*	17
Luxemburg	3	3	15/12 ²	3	3	15

¹ ensimmäinen verokanta on yleisin² viini

* ei alkoholi

** ei juomat

*** ruuan valmistus

**** 20 % anniskelupaikassa,

muualla 0 %

ex = ei veroa (sairaalat ja koulut)

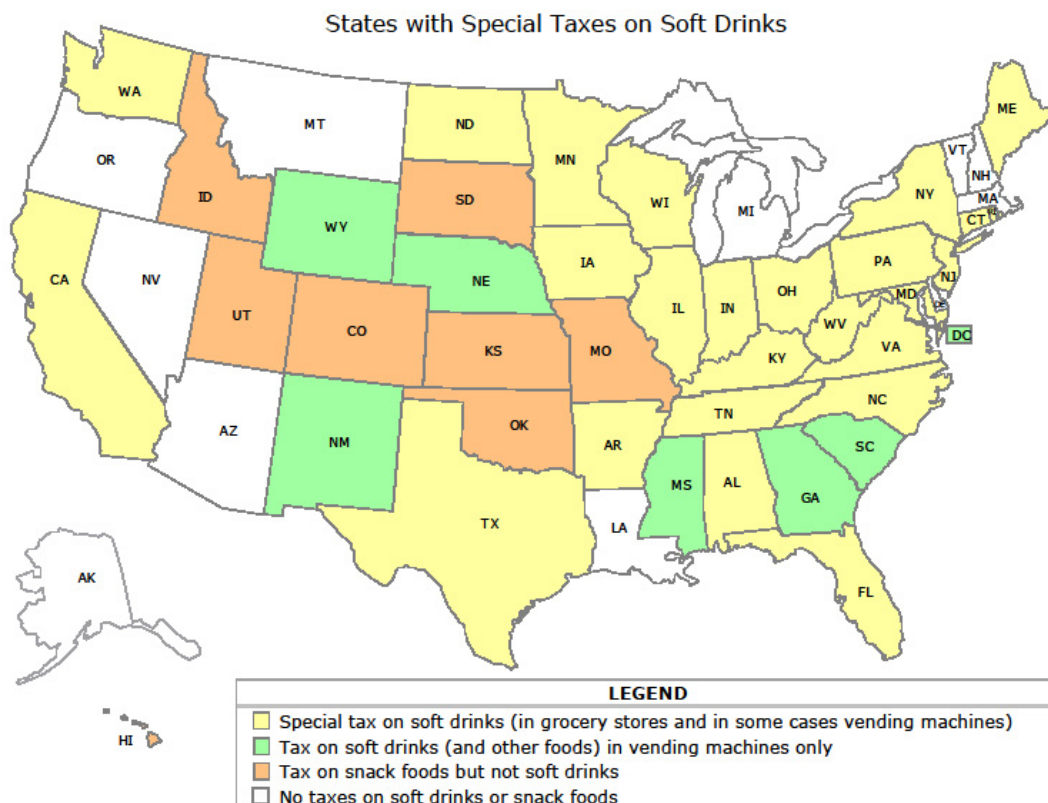
Lähde: Euroopan komissio

4 Terveysvaikutteiset verot

Monissa tutkimuksissa on todettu, että sokerilla makeutetut juomat voivat olla suurin yksittäinen ylipainoisuuden aiheuttaja. Siksi on luontevaa, että sokeriveron tyypillisin muoto on virvoitusjuomavero.

Yhdysvalloissa virvoitusjuomien kulutus kasvoi miltei 500 prosenttia 50 vuodes-
sa (Putnam and Allshouse 1999) ja tuoteryhmä oli 2000-luvun vaihteessa suurin
yksittäinen energianlähde (Vartanian et al. 2007). Pääasiassa fiskaalisin perustein
käyttöön otettuja virvoitusjuomaveroja Yhdysvalloissa on sovellettu jo 1920-
luvulla. Vuonna 2009 keskimäärin 5,2 prosentin vero oli otettu käyttöön 33 osa-
valtiossa ja monessa muussa oli tehty tätä koskevia ehdotuksia. Kuvassa 1 on
esitetty tilanne vuonna 2011.

Kuva 1. Virvoitusjuomaveroja Yhdysvalloissa vuonna 2011 (lähde: Center for Science in the Public Interest⁴)

⁴ <http://www.cspinet.org/>

Myös muita keinoja on otettu käyttöön taistelussa ylipainoisuutta vastaan. Koska virvoitusjuomien pakkauskoko on kasvanut huomattavasti, New York on kieltänyt suurten, yli puolen litran virvoitus- ja energiajuoma-annosten sekä jääteen myynnin ravintoloissa, elokuvateattereissa, katukeittiöissä ja urheilutapahtumissa. Kiellon ulkopuolella ovat kevytlimonadit, hedelmämehut, pirtelöt ja alkoholi-juomat. Jättikokoisia juomia saisi edelleen myydä ruokakaupoissa. Kielto on ensimmäinen laatuaan Yhdysvalloissa ja se tulee voimaan vuoden 2013 maaliskuussa.⁵

Virvoitusjuomat muodostavat kuitenkin vain seitsemän prosenttia kokonaisenergian saannista. Siksi pienen virvoitusjuomaveron vaikutus ylipainoon ei voi olla kovin merkittävä (Block 2004). Brownell et al. (2009) mukaan veron pitäisi olla 20 prosentin luokkaa, jotta se vähentäisi merkittävästi ylipainoisuutta.

Boonn (2007) on tutkinut hyvin korkean eli tupakkaveron tasaisen virvoitusjuomaveron vaikutuksia ylipainoon. Korottamalla virvoitusjuomaveron 58 prosenttiin (ad valorem) saavutettaisiin Yhdysvaltojen painoindeksikeskiarvoon (body mass index, BMI) 0,16 pisteen pudotus. Vertailun vuoksi: BMI-keskiarvo nousi Yhdysvalloissa vuosina 1990–2006 yli 2,3 pistettä. Siten korkeakaan virvoitusjuomaveron ei pysäyttäisi liikalihavuutta, mutta sillä olisi kuitenkin selvä ylipainoisuutta hillitsevä vaikutus. Lisäksi verolla todennäköisesti olisi ruokahalukontrollin ja suun terveyden kannalta positiivisia vaikutuksia (WHO 2003).

On myös mahdollista, että virvoitusjuoman vähittäishinta nousee enemmän kuin vero muuttuu. Besley and Rosen (1999) näyttävät, että tällainen “overshifting” voi olla jopa 29 prosenttia veron nettomuutoksesta, mikä kuvastaa virvoitusjuomateollisuuden keskittynyttä luonnetta. Yhdistämällä tähän tulokseen esimerkiksi Zheng and Kaiser (2008) –tutkimuksen hintajousto (–0,15), saadaan kymmenen prosentin virvoitusjuomaverolle kahden prosentin virvoitusjuomien kulutusta vähentävä vaikutus ($10 \times 1,29 \times 0,15$). Tämä tulos on linjassa myös Tefft (2008) -arvion kanssa. On kuitenkin muistettava, että veron vaikutus lopulliseen energiansaantiin riippuu siitä, korvataanko vähentynyt virvoitusjuomakulutus jollakin toisella juomalla.

Mytton et al (2012) ovat selvittäneet terveysterveysvaikutteisten verojen yleisyyttä. Monissa muissakin maissa kuin Yhdysvalloissa on käytössä sokeriveroja ja muita terveysterveysvaikutteisia veroja. Taulukossa 2 esiintyvien maiden lisäksi jonkinlaista sokeriveroa sovelletaan myös Espanjassa, Sloveniassa, Puolassa, Liettuassa, Italiassa, Saksassa, Belgiassa ja Itävallassa. Tanskan rasvaveron ja Unkarin roska-ruokaveron lisäksi suunnitelmia samantyyppisten verojen käyttöön ottamisesta on esitetty ainakin Perussa, Irlannissa ja Isossa-Britanniassa (Griffith and O’Connel 2010).

⁵ Helsingin Sanomat 13.9.2012.

Myttonin tutkimusryhmä kävi läpi 30 tutkimusta, joissa arvioitiin ruokaverojen vaikutuksia. Johtopäätösten mukaan epäterveellisen ruoan ja juoman valmisteveron tulisi korottaa tuotteen vähittäismyyntihintaa noin 20 prosentilla. Vasta tällainen korotus olisi riittävän suuri hillitsemään kulutusta ja vähentämään ylipainoa sekä ruokavalioon liittyviä sairauksia. Tätä vaikutusta tehostaisi terveellisten elintarvikkeiden hintatuki. Parempi terveysvaikutus saadaan verottamalla suurta määrää epäterveellisiä elintarvikkeita kuin muutamaa harvaa.

Taulukko 2. Esimerkkejä terveysvaikutteisista veroista (lähde: Mytton et al. 2012)

Maa	Käyttöön vuonna	Kohde	Veroaste
USA	useita	sokerilla makeutetut juomat	1 %- 8 %
Norja	1981	sokeri, suklaa, sokeripitoiset juomat	vaihtelee
Samoa	1984	virvoitusjuomat	0,14 eur/l
Australia	2000	virvoitusjuomat, keksit, konditoria- ja leipomotuotteet	10 %
Ranskan Polynesia	2002	makeutetut juomat, konditoriatuotteet, jäätelö	0,55 eur/l tuontijuomille
Fiji	2006	virvoitusjuomat	5 % tuontijuomille
Nauru	2007	sokeri, konditoriatuotteet, hapolliset, hedelmä- ja maitojuomat	30 % tuontitavaroille
SUOMI	2011	makeiset, jäätelö ja virvoitusjuomat	0,075 eur/l juomille, 0,75 eur/kg konditor.
Unkari	2011	runsaasti sokeria, suolaa ja rasvaa sis. tuotteet, sokeripitoiset juomat	vaihtelee
Tanska	2011*	Yli 2,3 % tyydyttynyttä rasvaa sis. tuotteet: liha, meijerituotteet, eläinrasva, öljyt	2,15 eur/kg tyyd. rasvaa
Ranska	2012	lisättyä sokeria tai makeutusainetta sis. juomat	0,72 eur/l

*Päätös lakkauttamisesta tehty marraskuussa 2012.

4.1 Suomen makeisvero

Suomessa kannettiin valtiontaloudellisista syistä valmisteveroa makeisista ja suklaasta vuodesta 1926 vuoden 1999 loppuun asti. Virvoitusjuomista on Suomessa kannettu veroa vuodesta 1940 lähtien. Euroopan unioniin liittymisen yhteydessä vuonna 1995 makeisten ja virvoitusjuomien valmisteverotusta koskevat säännökset yhdistettiin makeis- ja virvoitusjuomaverosta annettuun lakiin (1474/1994). Makeisverosta oli vapautettu kansanterveydellisistä syistä ksylitolilla makeutetut makeiset, joiden oli todettu estävän hampaiden reikiintymistä. Makeisverosta luovuttiin vuoden 2000 alusta (HE 148/2010, HE 55/2011) Euroopan komission kiinnitettyä huomiota ksylitolilla makeutettujen tuotteiden verovapauteen. Ko-

missio katsoi, että ksylitoli, sorbitoli ja mannitoli olivat samankaltaisia aineita, joten verottomuus suosi perusteettomasti kotimaista ksylitolia. Makeisveron lakikauttamisen yhteydessä virvoitusjuomien veroa koskevat säännökset jäivät voimaan ja lain nimi muutettiin laiksi virvoitusjuomaverosta.

Vuoden 2011 alussa tuli voimaan laki makeisten, jäätelön ja virvoitusjuomien valmisteverosta (1127/2010) eli makeisverolaki. Veroa kannetaan makeisista, makeisten kaltaisista valmisteista, suklaasta, kaakaota sisältävistä tuotteista, jäätelöstä, mehujäädästä ja alkoholittomista tai vain vähän alkoholia sisältävistä juomista. Veronalaiset tuotteet määritellään tuoteryhmittäin viittaamalla asianomaisiin tullitariffinimikkeisiin. Makeisverolakiin liitettiin virvoitusjuomaveroa koskevat säännökset. Samassa yhteydessä virvoitusjuomien veroa korotettiin ja veropohjaa laajennettiin luonnon kivennäisvesiin ja eräisiin maitoa sisältäviin juomiin. Veroa kannetaan virvoitusjuomista, joiksi katsotaan limonadit, kivennäisvedet, sellaisenaan nautittavat mehut, mehujen valmistamiseen käytettävät tiivisteet, kiinteät juoma-aineet ja vain vähän alkoholia sisältävät juomat.

Valtiovarainministeriön asettama työryhmä selvitti vuoden 2012 aikana, voitaisiinko Suomessa ottaa käyttöön sokerivero. Työryhmän väliraportin (Valtiovarainministeriö 2012a) mukaan makeisvero on täyttänyt sille asetetut fiskaaliset tavoitteet ja toiminut ilman suuria ongelmia.

Makeisveron voimaantulon jälkeen on kuitenkin havaittu, että yritykset ovat kehittäneet veroedun saavuttamiseksi makeisten kaltaisia, mutta veron ulkopuolelle jääviä tuotteita, kuten keksejä. Työryhmä on todennut, että makeisveron veropohjaa ei voida käytännössä rajata siten, että se olisi täysin kilpailuneutraali eikä rajatapauksilta voida koskaan täysin välttyä.

Raportin mukaan sokeria sinänsä ei voida pitää terveyden kannalta erityisen haitallisena. Ainoastaan sokeria sisältävien virvoitusjuomien runsaalla käytöllä on tutkimuksissa todettu olevan yhteyttä ylipainon kehittymiseen. Runsaasti sokeria sisältävien tuotteiden käytöllä voi olla yhteyttä ylipainoon, mutta siihen vaikuttavat hyvin monet muutkin tekijät, kuten ruokailutottumukset ja ravinnon laatu yleisesti sekä elinympäristön muuttuminen ja liikunnan vähentyminen. Verotuksesta puhuttaessa on otettava myös huomioon se, että vero ei välttämättä siirry kokonaisuudessaan tuotteiden hintoihin. On myös mahdollista, että kulutus siirtyy ravintosisällöltään samanlaisiin mutta halvempiin tuotteisiin tai sokeripitoiset tuotteet korvataan muilla epäterveellisinä pidettävillä tuotteilla, kuten suolaisilla naposteltavilla. Terveysvaikutusten aikaansaamiseksi verotuksen lisäksi tulisikin käyttää tehokkaasti myös muita työkaluja, kuten lainsäädäntöä, suosituksia, ohjausta, tiedottamista, terveys- ja sosiaalipalvelujärjestelmää sekä ympäristösuunnittelua.

Työryhmä muistutti, että valmisteveron tasolla on ratkaiseva merkitys erityisesti terveysvaikutuksiin. Matalan veron vaikutus hintaan jää vähäiseksi, jolloin vero ei myöskään ohjaa kuluttajien valintoja. Jos vero taas asetetaan ohjausvaikutuksen näkökulmasta riittävän korkeaksi, kulutuksen vähenemisellä on vaikutuksia esimerkiksi elintarviketeollisuuteen.

Loppuraportissaan (Valtiovarainministeriö 2013) työryhmä totesi, että sokeriverotuksen mallin rakentaminen on osoittautunut erittäin vaikeaksi EU-oikeuden reunaehtojen vuoksi. Työryhmä vertaili kokonaissokeripitoisuuden perustuvaa veromallia, nykyisen veron kaltaista makeisveromallia sekä näiden yhdistelmämallia. Yhdistelmämallissa veroa kannetaan tietyistä tuotteista sokeripitoisuuden mukaan portaittain, mikä kannustaisi valmistajia vähentämään elintarvikkeiden sokeripitoisuutta. Yhdistelmämalli olisi terveyden edistämisen kannalta optimaalisin, mutta sen EU:n valtioneuvoston mukaisuudesta ei ole varmuutta. Käytännössä malleista toteuttamiskelpoisin on makeisveromalli. Arvonlisäverotuksen käyttämisestä sokeripitoisten tuotteiden verottamisessa ei pidetä todellisena vaihtoehtona EU-oikeuteen liittyvien kysymysten vuoksi.

Veronalaisia tuotteita valmistaville yrityksille koituu merkittäviä hallinnolliset kustannukset, kuten varastokirjanpito ja tuotannon valvonta. Sokeriveromallissa ja yhdistelmämallissa nämä kustannukset kasvaisivat merkittävästi. Makeisveromallin aiheuttama hallinnollinen rasite olisi selkeästi vähäisempää. Sokeriveromalli samoin kuin yhdistelmämalli, jota työryhmä pitää parhaimpana asetettujen terveystavoitteiden kannalta, heikentävät kotimaisen elintarviketeollisuuden edellytyksiä ja kilpailukykyä enemmän kuin makeisveromalli. Ne kohdistuisivat makeisveroa enemmän pieniin työvoimavaltaisiin yrityksiin.

Frosterus (2012) toteaa, että makeisvero luo kilpailuongelmia. Se kohtelee samankaltaisia tuotteita eri tavalla ja toimialoja epätasapuolisesti. Täydellisen kilpailun vallitessa arvonlisävero ja valmisteverotus vaikuttavat kuluttajahintaan samalla tavalla. Epätäydellisen kilpailun vallitessa tulokset muuttuvat oleellisesti. Tällöin yritysten reaktiot ja kysyntätekijät sanelevat veron vaikutuksen. Valmisteverot osoittautuvat arvonlisäveroa paremmaksi kulutusta ohjaavaksi veroksi, kun taas arvonlisävero on valtiontalouden kannalta eli fiskaalisesti tehokkaampi.

Valmistevero korottaa kuluttajahintaa enemmän kuin veron määrällä. Tämä johtuu siitä, että vero peritään teollisuudelta, jolloin sen vaikutus siirtyy jälleenmyyjien ostohintoihin. Jakeluporras ottaa oman katteensa hinnasta, johon sisältyy myös peritty vero. Näin vero lisää jakeluportaan katteen absoluuttista määrää, vaikka se suhteellisesti pysyisi samana. Arvonlisävero ei aiheuta samanlaista verojen yliiirtymistä, koska vero ei vähennysoikeuden vuoksi ketjuunnu, vaan määräytyy loppukuluttajan maksamasta hinnasta. Tosin myös arvonlisäverokantojen korotusten yhteydessä tällaista ylikompensaatiota voi tapahtua markkinasyistä.

HYVINVOIPA-hankkeen yhteydessä julkaistavassa raportissa Kosonen ja Ropponen (2012) ovat selvittäneet makeisveron käyttöönoton vaikutuksia makeisten hintoihin ja kulutukseen. Taloustieteen kirjallisuudessa makeisverotuksen mielekkyys liittyy toisaalta ulkoisvaikutuksen tuomien haittojen torjuntaan ja toisaalta laajemminkin kulutusverotuksen tehokkuuteen. Empiirisen aineiston perusteella makeisten ja jäätelöiden kuluttajahinnat ovat nousseet makeisveron seurauksena vuoden 2011 aikana verrattuna vuoteen 2010. Kaikissa tuoteryhmissä makeisvero näyttää siirtyneen pienen viiveen jälkeen lähes täysimääräisenä hintoihin. Valtaosalla tuoteryhmistä vero siirtyi hintoihin vasta helmi-/maaliskuun 2011 aikana. Tuotantotilastojen kuvailun perusteella ei ole viitteitä siitä, että makeisvero olisi johtanut makeisten kulutuksen merkittävään laskuun.

Kotakorpi ym. (2011) tarkastelevat sokeripitoisten tuotteiden verotuksen kiristämisen ja kasvien, hedelmien ja kalan verotuksen keventämisen vaikutuksia. Sokerivero olisi keskimäärin 9,2 prosenttia (makeiset) ja 1,7 prosenttia (leipä). Tulosten mukaan makeisten, virvoitusjuomien ja jäätelön kysyntä laskee tuntuvasti sokeriveron seurauksena. Tämä puolestaan vähentää ylipainoisuutta ja sen seurauksena erityisesti tyyppin 2 diabeteksen ilmaantuvuutta merkittävästi. Myös sepelvaltimotaudin ilmaantuvuus vähenee. Lisäksi sokeriveron vaikutukset voisivat olla keskimääräistä suurempia pienituloisilla. Vuoden 2011 alusta voimaan tulleen makeis-, virvoitusjuoma- ja jäätelöveron vaikutukset jäävät noin puoleen verrattuna sokeriveroon. Kasvien, hedelmien ja kalan arvonlisäverokanta alennettaisiin 13 prosentista nolnaan, jolloin niiden kysyntä kasvaisi.

Irz ja Niemi (2011) katsovat, että Kotakorpi ym. (op. cit.) pohjautuu suurelta osin yksittäiseen muuttujan arvoon eli "sokerin ja makeisten" kysynnän hintajousto. Käytetty jousto on kansainvälisesti verraten äärimmäisen korkea⁶, mikä vaikuttaakin ratkaisevasti tutkimuksen lopputuloksiin. Näin ollen kyseinen tutkimus ei tarjoa vakuuttavaa pohjaa poliittisten ratkaisujen tekemiseen. Lisäksi alle 20 prosentin valmisteverolla ei juuri edistetä kansalaisten terveyttä⁷. Elintarvikkeiden kohdennettujen verojen vaikutus ruokavalintoihin, ravinnonsaantiin ja terveyteen on monimutkainen yhtälö ja riippuu elintarvikkeiden keskinäisistä korvaavuus- ja täydentävyyssuhteista. Hyvää tarkoittavilla veroilla on usein tahattomia vaikutuksia. Esimerkiksi tyydyttyneiden rasvojen korotettu arvonlisävero voi saada sydän- ja verisuonitautikuolleisuuden kasvuun: kasvien ja monitydyttymättömien rasvojen nauttiminen vähenee, sillä ihmiset eivät halua luopua kalliimmista verotetuista rasvaisista tuotteista. He säästävät jättämällä vihannekset ja kasvikset ostamatta.

⁶ Kotakorpi ym. (mt) mukaan ”Saatu sokerin hintajoustoestimaatti vaikuttaa siis robustilta, vaikka se on suurempi kuin useissa ulkomaisissa tutkimuksissa. Tulos tosin mahtuu hyvin Andreyevan ym. (2010) raportoimaan makeisten hintajouston yhdysvaltalaisien tutkimusten vaihteluväliin.” Tämä tulkinta on kuitenkin virheellinen, sillä tutkimuksessa käytetty sokerin hintajousto (itseisarvo 2,5) ei mahdu Andreyevan ym. (2010) sweets/sugars –vaihteluväliin (0,05 – 1,00). Se mahtuu vain soft drinks –ryhmään (0,13 – 3,18).

⁷ Katso Brownell et al. 2009,

4.2 Tanskan rasvavero

Tanskassa otettiin lokakuussa 2011 käyttöön rasvavero. Vero oli valmistevero, joka koski sekä Tanskassa valmistettavia elintarvikkeita että maahan tuotuja ruokatarvikkeita. Vero kohdistui seuraaviin tyydyttyneitä rasvaa sisältäviin elintarvikkeisiin niiden sisältämän rasvan painon mukaisesti (suluissa EU:n tullitariffikoodi).

- liha (kaikenlainen liha, kiinteät rasvasisällöt eri lihatyypeille)
- meijerituotteet (0401–0406)
- eläinrasva (1501–1504), sulatettu tai muuten uutettu (1516)
- kasvisöljy ja –rasva (1507–1516)
- margariini ym. (1517)
- voin korvikkeet (2106)

Myös muut elintarvikkeet, jotka voitiin tulkita em. ryhmien korvikkeeksi tai jäljitelmäksi olivat veronalaisia. Elintarvikkeen raaka-aine, joka sisälsi tyydyttyneitä rasvaa enintään 2,3 prosenttia oli vapautettu verosta. Lihan verotaso vaihteli 0,26 ja 1,94 Tanskan kruunun välillä per lihakilo ja muiden veronalaisten tuotteiden vero oli 16 Tanskan kruunua tyydyttyneitä rasvakiloa kohti.

Tanskassa törmättiin kuitenkin vaikeuksiin niin rasvapitoisuuden määrittämisen kuin valtiontukiproblematiikan kanssa.⁸ Maan meijerituottajat pitivät lakia markkinoita vääristävänä, hallinnollista taakkaa lisäävänä ja kauppaa haittaavana. Tanskan lihakauppiaiden liitto nosti syytteen maan hallitusta vastaan, koska sen mielestä rasvavero oli EU:n lainsäädännön vastainen.

Vuoden aikana voin, margariinin ja kasvisöljyn myynti laski 10–20 prosenttia. Juuston kulutus ei kuitenkaan laskenut, vaan ostettiin entinen määrä, mutta halvempaa laatua. Samanaikaisesti tanskalaiset lisäsivät 10 prosentilla elintarvikkeiden tuontia Saksasta ja Ruotsista. Tanskan veroministeriö päätti veron lakkauttamista marraskuussa 2012 ilman, että perusteellista arviota sen haitoista ja hyödyistä tehtiin. Toisaalta rasvaveron lyhyt voimassaoloaika ei todennäköisesti tarjoa mahdollisuutta luotettavaan selvitykseen (Jensen and Smed 2012).

4.3 Unkarin roskaruokavero

Unkarissa tuli syyskuussa 2011 voimaan vero, jolla on ensisijaisesti fiskaalinen tarkoitus. Lisätavoitteena on rajoittaa terveydelle haitallisen ravinnon kulutusta ja

⁸ <http://www.skat.dk/SKAT.aspx?oId=1950194&vId=0>

edistää terveellistä ravitsemusta erityisesti julkisia terveysohjelmia edistämällä. Jos toimijat alentavat tuotteiden sokeri- tai suolapitoisuutta, valtio alentaa verolisten tuotteiden pitoisuusrajoja. Vero määrätään tuotteen painon (kg) tai tilavuuden (l) mukaan virvoitus- ja energiajuomille, pakatuille sokerilla makeutetuille tuotteille, suolaisille snack-tuotteille ja mausteille.

Veron piirissä olevat valmiiksi pakatut tuotteet

- seuraavat tuotteet, jos lisätyn sokerin määrä virvoitusjuomassa ylittää 8 g tai kofeiinin määrä ylittää 10 mg (pois lukien puristetut mehut, tiivisteet, siirapit, nektarit ja hedelmämehut, jotka sisältävät vähintään 25 % hedelmää)
 - nimike 2009: käymättömät ja lisättyä alkoholia sisältämättömät hedelmämehut ja kasvimehut, myös lisättyä sokeria tai muuta makeutusainetta sisältävät
 - nimike 2202: vesi, myös kivennäisvesi ja hiilihapotettu vesi, lisättyä sokeria tai muuta makeutusainetta sisältävä tai maustettu, ja muut alkoholittomat juomat
- seuraavat tuotteet, jos lisätyn sokerin määrä ylittää 25 g
 - nimike 1704: kaakaota sisältämättömät sokerivalmisteet (myös valkosuklaa)
 - nimike 1905: ruokaleipä, kakut ja leivokset, keksit ja pikkuleivät sekä muut leipomatuotteet
 - nimike 2105: jäätelö ja mehujää
- nimike 1806: suklaa ja muut kaakaota sisältävät elintarvikevalmisteet, jos lisätyn sokerin määrä ylittää ja kaakaopitoisuus alittaa yli 40 g.

Veron piirissä olevat suolaiset snack-tuotteet ja mausteet

- seuraavat viljasta, perunasta, öljysiemenistä keittämällä tai paistamalla valmistetut, maustetut, sellaisenaan käytettäväksi sopivat tuotteet (pl. leipä ja leipomatuotteet), jos suolapitoisuus ylittää 1 g.
 - nimike 1905: ruokaleipä, kakut ja leivokset, keksit ja pikkuleivät sekä muut leipomatuotteet,
 - nimike 2005 20 20: ei-etikkapohjaiset säilötyt kasvikset, jäädyttämättömät ohuina viipaleina, rasvassa kiehausutetut, myös suolatut tai maustetut, nimike 2008: muulla tavalla valmistetut tai säilötyt he-

delmät, pähkinät ja muut syötävät kasvinosat, myös lisättyä sokeria, muuta makeutusainetta tai alkoholia sisältävät

- nimike 2103: kastikkeet ja valmisteet niitä varten, maustamisvalmisteita olevat sekoitukset, sinappijauho ja valmis sinappi, jos suolapitoisuus ylittää 5 g.
- nimike 2104: keitot ja liemet sekä valmisteet niitä varten, jos suolapitoisuus ylittää 5 g (pl. sinappi, ketsuppi sekä kuivaamattomat, hienonnetut tai soseutetut, suolatut vihannesmaustevalmisteet, joiden suolapitoisuus alittaa 15 g).

Vuoden 2012 alussa verollisten tuotteiden määrää lisättiin maustetuilla oluilla ja long drink -alkoholijuomilla sekä hilloilla ja suolaisilla tuotteilla, jotka on valmistettu pursottamalla. Verottomiin tuotteisiin lisättiin maitotuotteet, joiden maidon suhteellinen osuus on vähintään 50 prosenttia, siirapit, jotka on tehty luomuraaka-aineista sekä kookosmaitoa/kookosta sisältävät tuotteet ja juomat. Energiajuoman, kofeiinin ja lisättyä sokeria sisältävän kaakaojauheen verollisuus määritellään niiden kemiallisen koostumuksen perusteella. Makeiset ja virvoitusjuomat tulivat verollisiksi, jos niiden lisätyn sokerin määrä tai kokonaissokeripitoisuus ylittää raja-arvon. Pakatun tuotteen määritelmää muutettiin siten, että verollisiksi säädettiin myös ne etukäteen pakatut tuotteet, jotka kääritään omiin pakkauksiinsa ja myydään kuluttajille yksittäin tai painon mukaan määräytyvällä hinnalla.

Veron oli alun perin tarkoitus olla kattavampi, mutta kun sen havaittiin haittaavan tiettyjen merkittävien kotimaisten valmistajien etuja, verollisten tuotteiden määrää vähennettiin. Vero on korottanut suolaisten tuotteiden hintoja 20 – 80 prosenttia ja alentanut kysyntää eräissä tapauksissa jopa 30 prosenttia. Unkarissa suolan kulutuksesta kuitenkin vain 0,5 prosenttia tulee snack-tuotteista. Valtaosa suolasta saadaan makkaroista, maitotuotteista, leivästä ja valmisaterioista, jotka eivät ole suolaveron piirissä. Tässä mielessä veron terveysvaikutukset ovat ole-mattomat (Valtiovarainministeriö 2012b).

5 Joukkoruokailu

Modernin työpaikkaruokailun lähtökohtana voidaan pitää Työterveyslaitoksen vuonna 1971 antamaa suositusta toimipaikkaruokailusta. Suosituksessa todetaan hyvin suunnitellun työpaikkaruokailun kansanterveydellinen merkitys, vaikutus työntekijöiden viihtyvyyteen, tapaturma-alttiuden vähenemiseen ja merkitys työntekijöiden ravitsemuskasvatuksessa. Vuonna 1976 työpaikkaruokailusta sovitettiin julkisen sektorin työ- ja virkaehtosopimuksissa ja suositussopimus tehtiin myös yksityissektorilla. Valtion ravitsemiskeskus toteutti valtion henkilöstöruokailua vuodesta 1948 vuoteen 1993, jolloin se yksityistettiin.

Vuonna 1943 Suomessa säädettiin lailla maksuttoman kouluruoan tarjoamisesta, ensimmäisenä maana maailmassa. Laki astui voimaan vuonna 1948, jota pidetään kouluruokailun alkamisvuotena. Vuoden 1957 kansakoululaki määräsi riittävän aterian järjestettäväksi kansakouluissa, kansalaiskouluissa ja kunnallisissa keskikoulussa jokaisena koulupäivänä. Kymmenen vuotta myöhemmin lakia tarkennettiin siten, että aterian tuli kattaa kolmannes päivittäisestä ravinnontarpeesta. Kuntien siirtyminen peruskoulujärjestelmään vuoteen 1977 mennessä takasi kouluruoan saatavuuden kaikille peruskoululaisille. Kouluateria on suunniteltu siten, että se on ravitsemuksellisesti täysipainoinen, kun kaikki aterian osat nautitaan. Ateriaan kuuluvat lämpimän kala-, kasvis- tai liharuoan lisäksi salaatti, ruokajuoma, leipä ja levite. Nykyisin lähes 900 000 lasta ja nuorta nauttii koulupäivittäin maksuttoman aterian. Vastaavanlaista maksutonta kouluruokailua ei ole Euroopan maista muualla kuin Ruotsissa.

Merkittävä osa joukkoruokailusta kustannetaan kokonaan julkisin varoin tai ruokailu saa verotukea. Elintarvikkeita ja ravintolaruokaa verotettiin pitkään eri arvonlisäverokannoilla, mutta heinäkuussa 2010 verokantojen ero hävisi, kun koko ruoan jakeluketjun verokannaksi säädettiin 13 prosenttia.⁹ Yhtäläinen ruokapalvelujen ja kaupparuoan verotus estää sen, että työaikainen ruokailu ei painotu kaupasta noudettavaan ”evälsruokailuun” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010).

Koulu- ja opiskelijaruokailu ovat arvonlisäverotuksen ulkopuolella. Tämä koskee sekä perusopetusta, toisen asteen opetusta että korkeakouluopetusta.¹⁰ Korkeakouluopiskelijoiden (sekä tiede- että ammattikorkeakoulu) ruokailua tuetaan valtion varoin osana opintotukijärjestelmää. Opiskelijalta ateriasta perittävää hintaa alennetaan ateriatuen määrällä. Vuodesta 1988 lähtien myös lukioissa ja ammatillisissa oppilaitoksissa on tarjottu maksuton ateria.

⁹ Vuoden 2013 alusta verokanta on 14 %.

¹⁰ Päivähoitolain mukaan myös päivähoitossa olevalle lapselle kunnan on järjestettävä hoitopaikassa tarpeellinen ravinto.

Työnantajan tukemaa ruokailua tuetaan tuloverotuksessa. Verohallinto vahvistaa vuosittain ravintoedun ja lounassetelin¹¹ arvot, joilla on huomattava merkitys työaikaisen aterioinnin käyttöön. Jos työntekijä ei saa työaikaista ateriaa luontoisetuna, hänen on maksettava ateriasta sen verotusarvo välttyäkseen tuloveroseuraamuksilta. Työntekijälle ei katsota silloin syntyvän palkkaan rinnastettavaa ja verotettavaa etuutta eikä työnantajakaan ei ole tältä osin ennakonpidätysvelvollinen.

Lounasseteli on sekä työntekijän että työnantajan kannalta varsin edullinen, koska se arvostetaan ainoastaan 75 prosenttiin käyvästä arvosta. Järjestelmä asettaa lounashinnat käytännössä kaikkialla samalle tasolle, koska ravintolat yleensä nostavat lounaan hinnan vastaamaan suurimman setelin arvoa. Ravintolat eivät siis kilpaile hinnoilla, ja koska lounasseteli käytetään mielellään täydestä arvostaan, halvempaa lounasta ei kannata edes tarjota.

YK:n Kansainvälinen työjärjestön ILO:n tuottaman raportin (Wanjek 2005) mukaan lounassetelijärjestelmä oli vuonna 2005 käytössä 21 Euroopan maassa, seitsemässä Väli- ja Etelä-Amerikan maassa sekä Kiinassa, Intiassa ja Libanonissa. Järjestelmän peittävyys työvoimasta on ylivoimaisesti korkein Unkarissa, missä setelillä voi ostaa aterioita myös kaupoista eikä rajoituksia alkoholin ostamisellekaan ole. Lounaseteliin liittyvä verotuki vaihtelee voimakkaasti; suhteessa keskipalkkaan tuki on selvästi suurempi Etelä- ja Itä-Euroopan maissa kuin Keski- ja Pohjois-Euroopassa. Ruotsissa ja Alankomaissa lounaseteleitä ei tueta verotuksessa lainkaan (taulukko 3).

Britannia on päättänyt lakkauttaa lounassetelijärjestelmänsä huhtikuussa 2013. Järjestelmä on vapauttanut lounassetelin tuloverosta ja sosiaalivakuutusmaksusta 15 pennyn arvoon asti per työpäivä. Järjestelmä luotiin vuoden 1946 säännöstyloissa ja sen reaaliarvo on vuosien mittaan rapautunut hyvin alhaiseksi. Lisäperuste lounassetelin verotuen lakkauttamiselle on se, että sitä on käyttänyt enää vain noin 20 000 henkilöä.¹²

Wanjekin (2005) mukaan valtiot hyötyvät lounassetelijärjestelmästä verrattuna siihen, että ateriointi olisi järjestetty työpaikkaruokaloissa.¹³ Lisäksi harmaa talous vähenee, kun standardisoidut ja väärennöksiltä suojatut setelit pakottavat yrittäjät pitämään kirjaa kaikista liiketapahtumista. Erityisesti Itä-Euroopan maissa tämä on lisännyt lounaseteleiden käyttöä. Myös ravintoloiden hygieniataso pa-

¹¹ Suomen lounassetelijärjestelmästä vastaa tanskalais- ja norjalaispankkien omistama Nets-konserni, joka hankki Luottokunta Oy:n osakekannan itselleen vuonna 2012. Lounasseteli on Luottokunta Oy:n vuonna 2006 rekisteröimä tavaramerkki.

¹² http://www.hm-treasury.gov.uk/d/ots_luncheon_vouchers.pdf

¹³ Ranskassa tehdyn selvityksen mukaan valtio keräisi (Arthur Andersen Ranskan lounasseteliyhdistyksen toimeksiannosta) noin 500 miljoonan euron verotulon verrattuna siihen, että ateriointi olisi järjestetty työpaikkaruokaloissa (Manjek mt.).

ranee, koska monissa maissa terveysturvaviranomaisten valvonta on setelijärjestelmään pääsyn ehto.

Lounassetelin alkuperäinen tarkoitus on turvata työntekijälle kunnollinen päivittäinen ateria. Sitä ei ole suunniteltu edistämään terveellisiä ruokatottumuksia. Ainoana setelin käytön rajoituksena on kaikkialla, että sitä ei voi käyttää tupakan ostoon, vaihtaa käteiseksi eikä siitä voi saada vaihtorahaa. Lounasseteli tarjoaa vaihtoehtoja, mutta ei takaa, että setelin haltija valitsee viisaasti. Eräissä maissa lounaseteleitä voi käyttää vain ravintolassa nautittavaan lämpimään ateriaan ja sillä voi olla erityinen määräys kalorisällöstä (Brasilia). Suomen järjestelmässä ei ole ruoan terveellisyyteen tai ravitsemukselliseen laatuun liittyviä vaatimuksia. STM:n joukkoruokailutyöryhmä (Sosiaali- ja terveysministeriö 2010) on ehdottanut, että tukea voitaisiin korottaa, mutta se myönnettäisiin vain niille ruokapajakoille, jotka sitoutuvat ravitsemuslaadun kriteerien huomioimiseen.

Taulukko 3. Euroopan maiden lounassetelijärjestelmät vuonna 2005 (lähde: Wanjek 2005)

	Työvoimasta osallistuu, %	Verotuki enintään, €/pv	Setelin arvo keskimäärin, €	Keskipalkka, €/kk	Verotuki/keskipalkka
Romania	17,3	1,6	1,6	125	1,28
Portugali	2,2	6,09	3,41	645	0,94
Slovakia	5,2	1,74	1,43	316	0,55
Puola	0,4	2,3	1,6	530	0,43
Espanja	1,4	7,81	4,34	1813	0,43
Tšekki	28,3	1,52	1,57	430	0,35
Italia	10,1	5,29	4,94	1753	0,30
Unkari	80	1,22	1,1	433	0,28
Luxemburg	16,7	5,6	8,25	2032	0,28
Kreikka	0,6	2,7	2,5	1000	0,27
Ranska	10,5	4,6	6,5	1850	0,25
Itävalta	10	4,4	1,96	1811	0,24
Belgia	25	4,91	5	2032	0,24
SUOMI	2,9	3,2	7	1900	0,17
Saksa	1,8	3,1	4,04	2270	0,14
Irlanti	0,7	0,19	1,53	1800	0,01
Iso-Britannia*	0,3	0,22	4,18	2950	0,01
Ruotsi	4,1	ei	6,6	2000	n/a
Alankomaat	0,2	ei	5,68	1808	n/a

*Poistuu vuonna 2013.

6 Liikuntaharrastusten ja -palvelujen verotuki

Tuloverolain mukaan veronalaiseksi tuloksi ei katsota koko henkilökunnan työnantajalta saamaa tavanomaista ja kohtuullista etua työnantajan järjestämästä virkistys- tai harrastustoiminnasta. Tällaisena toimintana voidaan pitää myös työnantajan kustantamaa liikuntaseteliä.

Suomen Kuntoliikuntaliiton ylläpitämän henkilöstöliikuntabarometrin mukaan henkilöstön liikuntaharrastusta tuetaan 83 prosentissa toimipaikoista. Työterveyshuollon tukea henkilöstön fyysisen aktiivisuuden edistämiseksi on käytetty puolessa toimipaikoista. Työyhteisöt, jotka eivät millään tavoin tue henkilöstöliikuntaa ovat erityisesti niitä, joissa yhteistyötä ei ole ollenkaan työterveyshuollon kanssa (Livson 2012).

Barometrin mukaan henkilöstöliikunnan kulut ovat noin 197 euroa vuodessa/henkilö eli työnantajien kokonaistuki on noin 400 miljoonaa euroa. Summa on nimellisesti yli kaksinkertaistunut kymmenessä vuodessa. Työpaikkojen henkilöstöstä puolet osallistuu säännöllisesti työnantajan tukemaan liikuntaan, kun asiaa kysytään työnantajalta. Liikuntasetelien tarjonta on merkittävästi lisääntynyt aiemmista tutkimuksista ja vuonna 2012 niitä oli käytössä 67 prosentilla toimipaikoista. Henkilöstöstä ilmoittaa käyttävänsä liikuntaseteleitä jo 59 prosenttia. Myös itse järjestettävät liikuntapäivät ja henkilöstön keskinäiset kilpailut ovat yleistyneet. Yleisimmät tuettavat liikuntamuodot ovat kuntokeskusliikunta eri muodoissaan (57 %) sekä uimahallien käyttö (34 %). Luotettavaa tutkimusta siitä, miten paljon liikuntasetelit ovat edesauttaneet liikunnan lisäämistä niillä työntekijöillä, jotka eivät aiemmin sitä harrastaneet, ei ilmeisesti ole tehty.

Liikunta- ja urheiluseurojen suora valtiontuki poistui 1990-luvun alussa. Tärkein julkinen tuki seuroille tulee kuntien omistamista liikuntapaikoista. Suomessa on noin 30 000 liikuntapaikkaa, joista noin 75 prosenttia on kuntien rakentamia ja ylläpitämiä. Kunnat saavat liikuntatoiminnan käyttökustannuksiin asukasluvun mukaan valtionosuutta, joka maksetaan veikkausvoittovaroista valtion urheilubudjetista. Opetus- ja kulttuuriministeriö tukee kuntien liikuntapaikkojen rakentamista ja peruskorjausta harkinnanvaraisilla avustuksilla.

Liikuntaa suositaan myös alemmalla arvonlisäverokannalla. Suomessa palvelut, joilla annetaan mahdollisuus liikunnan harjoittamiseen (arvonlisäverolaki 85a§ 3k.), on säädetty vuodesta 2013 alkaen 10 prosentin verokannan alaisiksi. Ohjatun liikuntapalvelun tuottamisessa arvonlisäverokanta on 10 prosenttia ja liikunnan opetuksessa 24 prosenttia. Rajanveto liikunnan opetuksen ja ohjatun liikunnan välillä on kuitenkin epäselvä, sillä kaikessa yhdessä harrastetussa liikuntatoiminnassa on mukana ohjausta, opetusta, koulutusta.

EU-jäsenmaista maista 12 ei tue lainkaan liikuntapalveluja arvonlisäverotuksessa. Muut soveltavat alennettua verokantaa tai vapauttavat eräät liikuntapalvelut kokonaan verosta (taulukko 4).

Taulukko 4. Liikuntapalvelujen arvonlisäverokannat vakioverokantaan verrattuna 1.7.2012

	Vakio- verokanta	Liikunta- palvelut
Unkari	27	27
Tanska	25	25/ex
Ruotsi	25	6/ex
Romania	24	24
SUOMI	23	9
Puola	23	8
Portugali	23	23
Kreikka	23	23
Irlanti	23	9
Latvia	21	21
Liettua	21	21
Italia	21	21
Belgia	21	6/ex
Viro	20	20
Tsekki	20	14
Slovenia	20	8,5
Slovakia	20	20/ex
Itävalta	20	20
Iso-Britannia	20	20/17,5
Bulgaria	20	20
Ranska	19,6	19,6
Saksa	19	19/ex
Alankomaat	19	6/ex
Malta	18	18
Espanja	18	18/ex
Kypros	17	17
Luxemburg	15	3

ex = ei veroa

7 Lopuksi

Kotitalouksien kulutukseen voidaan vaikuttaa taloudellisilla ohjaukeinoilla, etupäässä verotuksella. Tällöin puhutaan yleensä erityisistä kulutusveroista eli valmisteveroista, joilla rajoitetaan esimerkiksi alkoholin, tupakan ja liikenteen negatiivisia ulkoisvaikutuksia. Vaikka arvonlisäverotuksessa voidaan soveltaa erilaisia verokantoja, ne eivät ole suositeltava väline kuluttajien käyttäytymiseen vaikuttamiseksi. Arvonlisävero on luonteeltaan yleinen, laajapohjainen kulutusvero. Lisäksi sen soveltaminen terveellisten elintarvikkeiden kulutuksen edistämiseen johtaisi vakaviin rajanveto-ongelmiin.

Valmistevero osoittautuu arvonlisäveroa sopivammaksi ohjaukeinoksi, sillä se on kohdistettavissa kohtalaisen helposti määriteltäviin ”epäterveellisiin” elintarvikkeisiin. Ravinto- ja liikuntatottumuksien ohjaaminen niin sanotuilla syntiveeroilla voi kuitenkin osoittautua hankalaksi. Monissa maissa sovellettavan sokeria sisältävien virvoitusjuomien valmisteveron tarkoitus onkin yleensä fiskaalinen. Sama koskee melko yleisesti myös makeisten, konditoriatuotteiden ja jäätelön veroja. Tanskan rasvavero päätettiin lopettaa vain vuoden voimassaolon jälkeen siihen liittyvien hallinnollisten ongelmien ja rajakaupan lisääntymisen vuoksi. Lisäksi elintarvikeketjun syytökset veron tehottomuudesta, epäoikeudenmukaisuudesta ja negatiivisista työllisyysvaikutuksista nostivat poliittista painetta veroa vastaan. Unkarin käyttöön ottamasta roskaruokaverosta on vasta vähän kokemusta. Verolle on asetettu pääasiassa fiskaalinen tavoite. Veron terveysvaikutukset saattavat jäädä vaatimattomiksi, koska se kattaa vain osan voimakkaasti sokeri- ja suolapitoisista elintarvikkeista. Myös tähän veroon liittyy rajanvero-ongelmia.

Terveysvaikutusten näkökulmasta valmisteveron tasolla on ratkaiseva merkitys. Tutkimuksissa on todettu, että veron pitäisi korottaa tuotteen hintaa vähintään 20 prosenttia, jotta sillä olisi vaikutusta ylipainoon ja muihin ruokavalioon liittyviin sairauksiin. Markkinatilanne vaikuttaa kuitenkin siihen, siirtyykö vero kokonaisuudessaan tai jopa ylisuurena tuotteiden hintoihin. On lisäksi mahdollista, että kulutus siirtyy veron myötä ravintosisällöltään samanlaisiin, mutta halvempiin tuotteisiin tai sokeripitoiset tuotteet korvataan muilla epäterveellisinä pidettävillä tuotteilla.

Terveysvaikutusten aikaansaamiseksi verotuksen lisäksi tulisi käyttää tehokkaasti myös muita työkaluja, kuten lainsäädäntöä, suosituksia ja elintarvikkeiden näkyvää luokitusta (luomu, terveysvaikutteinen), normiohjausta (sokeri- ja suolapitoisuuden rajat ym.), tiedottamista, terveys- ja sosiaalipalvelujärjestelmää sekä ympäristösuunnittelua.

Koululaisten ja opiskelijoiden ruokailun julkinen tukeminen on tärkeää ja aterioiden terveydellinen laatutaso tulee säilyttää. Työpaikkaruokailun lounasseteli-järjestelmän vaikutuksista ei ole luotettavaa ja kattavaa tutkimusta. Suomessa

järjestelmä on yhden yrityksen monopoli. Järjestelmään liittyy useita hyviä ominaisuuksia, mutta sitä ei ole ainakaan toistaiseksi kehitetty terveellisten ruokailutottumusten edistämistä silmällä pitäen. Lisäksi lounaseteleihin saattaa liittyvä kilpailua rajoittavia tekijöitä.

Liikuntaseteleitä ja arvonnäköverotuksen kautta tuettuja liikuntapalveluja käytetään yhä enenevässä määrin. Näiden tukimuotojen vaikuttavuus liikunnan aloittamiseen on kuitenkin epäselvä. Ne saattavat tavoittaa etupäässä sellaisia henkilöitä, jotka muutenkin liikkuisivat.

Tutkimus taloudellisista ohjauskeinoista terveyden edistäjänä on Suomessa vasta alullaan. Koska muutokset väestön terveydentilassa syntyvät tyypillisesti pitkällä aikavälillä, vaikutusten ja hyötyjen toteennäyttäminen on hankalaa. Verotuksen terveysvaikutuksia ei kuitenkaan voida selvittää pelkästään taloustieteen keinoin. Tosielämän kokeet ja satunnaistetut kontrolloidut tutkimukset ovat välttämättömiä kokonaiskuvan hahmottamiseksi. Tällaiset hankkeet ovat kuitenkin kalliita ja vaikeasti järjestettäviä tutkimusmuotoja.

Lähteet

- Andreyeva, Tatiana – Long, Michael W. – Brownell, Kelly D. (2010): The Impact of Food Prices on Consumption: A Systematic Review of Research on the Price Elasticity of Demand for Food. *American Journal of Public Health*, February 2010, Vol 100, No. 2.
- Besley, Timothy J. – Rosen, Harvey S. (1999): Sales Taxes and Prices: An Empirical Analysis. *National Tax Journal*. 1999;52(2):157–178.
- Block, G. (2004): Foods Contributing to Energy Intake in the US: Data from NHANES III and NHANES 1999–2000. *Journal of Food Consumption and Analysis*. 2004;17:439–447.
- Boonn, A. (2007): State Cigarette Prices, Taxes, and Costs Per Pack. Campaign for Tobacco Free Kids.
<http://tobaccofreekids.org/research/factsheets/pdf/0207.pdf>.
- Brownell, Kelly D. – Farley, Thomas – Willett, Walter C. – Popkin, Barry M. – Chaloupka, Frank J. – Thompson, Joseph W. – Ludwig, David S. (2009): The Public Health and Economic Benefits of Taxing Sugar-Sweetened Beverages. *The New*
- Corlett, W. J. – Hague, D.C. (1953): Complementarity and the excess burden of taxation. *Review of Economic Studies* 21.
- Crawford, I. – Keen, M. – Smith, S. (2010): Value added taxes and excises. Teoksessa Mirrlees, J. – Adam, S. – Besley, T. – Blundell, R. – Bond, S. – Chote, R. – Gammie, M. – Johnson, P. – Myles, G. – Poterba, J. (eds.) *Dimensions of Tax Design: the Mirrlees Review*. Oxford University Press, Oxford 2010.
- Diamond, Peter – Mirrlees, James (1971): Optimal Taxation and Public Production: I – Production Efficiency, *The American Economic Review* 61(1), 8-27.
- Fletcher, Jason M. – Frisvold, David – Tefft, Nathan (2010): Can Soft Drink Taxes Reduce Population Weight? *Contemp. Econ Policy*. 2010 January; 28(1): 23–35.
- Frosterus, Heli (2012): Makeisvero luo ongelmia, teoksessa *Näkökulmia – Kilpailuviraston vuosikirja 2012*.
- Griffith, Rachel – O'Connell, Martin (2010): Public Policy towards Food Consumption Issue. *Fiscal Studies*, Volume 31, Issue 4, pages 481–507, December 2010.
- Haavio, Markus – Kotakorpi, Kaisa (2009): The Political Economy of Sin Taxes, CESifo working paper no. 2650. May 2009.

- HE 148/2010: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi makeisten, jäätelön ja virvoitusjuomien valmisteverosta sekä eräiden valmisteverotusta koskevien lakien muuttamisesta.
- HE 55/2011: Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi makeisten, jäätelön ja virvoitusjuomien valmisteverosta annetun lain 3 §:n ja liitteen muuttamisesta.
- Harju, Jarkko – Kosonen, Tuomas (2010): Ravintoloiden arvonlisäveroalennuksen hintavaikutukset. VATT Muistiot 10.
- Hill, JO – Wyatt, H.R. – Reed, G.W. – Peters, J.C. (2003): Obesity and the environment: where do we go from here? *Science*. 2003;299:853–7.
- Irz, Xavier – Niemi, Jyrki (2011): The effectiveness of differentiated food taxes in promoting dietary quality and nutrition health: A review of the international and Finnish evidence. MTT Raportti 32.
- Jacobson, M – Brownell, K.D. (2000): Small Taxes on Soft Drinks and Snack Foods to Promote Health. *American Journal of Public Health*. 2000;90(6):854–857.
- Jensen, Jørgen Dejgård – Smed, Sinne (2012): The Danish tax on saturated fat: Short run effects on consumption and consumer prices of fats. FOI Working Paper 2012 / 14. Institute of Food and Resource Economics, University of Copenhagen.
- Johansen, I. (2003): Redusert matmoms – en analyse av prisutviklingen i kiosker og bensinstasjoner. Rapporter 2003/2, Statistisk sentralbyrå.
- Kansallinen lihavuusohjelma 2012-2015: Lihavuus laskuun – hyvinvointia ravinnosta ja liikunnasta, luonnos kommentointia varten 14.11.2012.
- Kosonen, Tuomas (2010): What was actually cut in the barbers' VAT cut? VATT Working Papers 18.
- Kosonen, Tuomas – Ropponen, Olli (2012): Makeisvero – tehokasta kulutusverotusta vai kulutuskäyttäytymisen ohjausta? VATT Muistiot 21.
- Kotakorpi, Kaisa (2010): Näkökohtia alkoholin, tupakan ja epäterveellisten elintarvikkeiden verotuksesta. PTT-katsaus 4/2010.
- Kotakorpi, Kaisa – Härkänen, Tommi – Pietinen, Pirjo – Reinivuo, Heli – Suoniemi, Ilpo – Pirttilä, Jukka (2011): Terveysperusteisen elintarvikkeeverotuksen vaikutukset kansalaisten terveydentilaan ja terveyseroihin. THL Raportti 7/2011.
- Livson, Matleena (2012): Henkilöstöliikuntabarometri 2012. Suomen Kuntoliikuntaliitto ry.
- Laki makeis- ja virvoitusjuomaverosta (1474/1994).

- Laki makeisten, jäätelön ja virvoitusjuomien valmisteverosta (1127/2010).
- Mytton, Oliver T. – Clarke, Dushy – Rayner, Mike (2012): Taxing unhealthy food and drinks to improve health. *BMJ* May 2012.
- Palosuo, Hannele – Koskinen, Seppo – Lahelma, Eero – Prättälä, Ritva – Martelin, Tuija – Ostamo, Aini – Keskimäki, Ilmo – Sihto, Marita – Talala, Kirsi – Hyvönen, Elisa – Linnanmäki, Eila (toim.) (2007): Terveyden eriarvoisuus Suomessa. Sosioekonomisten terveyserojen muutokset 1980–2005. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:23.
- Peltoniemi, Ari – Varjonen, Johanna (2010): Elintarvikkeiden alv-alennus ja hintakehitys. Hintaseurannan tulokset ja katsaus kuluttajahintaa määrittäviin tekijöihin. Kuluttajatutkimuskeskuksen julkaisuja 1/2010.
- Putnam, J.J. – Allshouse, J.E. (1999): Food consumption, prices, and expenditures, 1970–97. Food and Consumers Economics Division, Economic Research Service, US Department of Agriculture; Washington, DC: 1999.
- Ramsey, F. P. (1927): A contribution to the theory of taxation. *Economic Journal* 37, 47–61.
- Smed, Sinne – Jensen, Jørgen Dejgård – Denver, S. (2007): Socio-economic Characteristics and the Effect of Taxation as a Health Policy Instrument. *Food Policy* 32, 624–639.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2010): Joukkoruokailun kehittäminen Suomessa. Joukkoruokailun seuranta- ja kehittämistyöryhmän toimenpidesuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:11
- Tefft, N. (2008): The Effects of a Soft Drink Tax on Household Expenditures. Bates College Working Paper.
- Valtiovarainministeriö (2012a): Sokeriverotyöryhmän väliraportti. Heinäkuu 2012.
- Valtiovarainministeriö (2012b): Muistio Unkarin roskaruokaverosta (julkaisematon)
- Valtiovarainministeriö (2013): Sokeriverotyöryhmän loppuraportti. Tammikuu 2013.
- Vartanain, L.R. – Schwartz, M.B. – Brownell, K.D. (2007): Effects of Soft Drink Consumption on Nutrition and Health: A Systematic Review and Meta-Analysis. *American Journal of Public Health*. 2007;97:667–675
- Viscusi, W. Kip (2007): The New Cigarette Paternalism. *Regulation*, winter 2002–2003.

- Wanjek, Christopher (2005): Food at work: Workplace solutions for malnutrition, obesity and chronic diseases. Geneva, International Labour Office, 2005.
- WHO (2003): World Health Organization technical report series Diet nutrition and the prevention of chronic diseases. WHO, Geneva. p. 916.
- Zheng, Y. – Kaiser, H.M. (2008): Advertising and U.S. Nonalcoholic Beverage Demand. *Agricultural and Resource Economics Review*. 2008;37(2):147–159.

VATT MUISTIOT SARJASSA ILMESTYNEET JULKAISUT
IN VATT MIMEO SERIES PUBLISHED PUBLICATIONS

9. Kerkelä Leena: Suomen ja Viron välinen rajakauppa. Helsinki 2010.
10. Harju Jarkko – Kosonen Tuomas: Ravintoloiden arvonlisäveroalennuksen hintavaikutukset. Helsinki 2010.
11. Honkatukia Juha: Puolustusvoimien kansantaloudelliset vaikutukset. Helsinki 2010.
12. Harjunen Oskari – Saarimaa Tuukka – Tukiainen Janne: Kuntaliitosten syntyyn vaikuttavat tekijät. Helsinki 2010.
13. Kröger Outi: Suomen verotus kansainvälisessä vertailussa. Helsinki 2011.
14. Harjunen Oskari – Saarimaa Tuukka. Kuntarakenne paikkatietomenetelmien näkökulmasta. Helsinki 2011.
15. Jokimäki Hanna: Hyvinvointipalvelut osana kotitalouksien hyvinvointia. Helsinki 2011.
16. Hämäläinen Kari – Moisio, Antti: Kainuun hallintokokeilun kustannusvaikutukset. Helsinki 2011.
17. Rauhanen Timo: Verotuet Suomessa 2009–2012. Helsinki 2011.
18. Grönberg Sami – Kosonen Tuomas: Kehitysalueiden korotettujen poistojen vaikuttavuus. Helsinki 2011.
19. Pursiainen Heikki – Saxell Tanja – Tukainen Janne: Asfalttikartellin vahinkojen arviointi – vastauksia kritiikkiin. Helsinki 2012.
20. Ropponen Olli: Yrittäjän verotuksen arviointi – mallikehikko ja simulointituloksia. Helsinki 2012.
21. Kosonen Tuomas – Ropponen Olli: Makeisvero - tehokasta kulutusverotusta vai kulutuskäyttäytymisen ohjausta? Helsinki 2012.
22. Kari Seppo: Miksi yritykset eivät reagoi korotettuihin poistoihin? Helsinki 2012.
23. Saarimaa Tuukka – Harjunen Oskari: Ikärakenne kuntien valtionosuusjärjestelmässä: laskennalliset kustannukset sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä esi- ja perusopetuksessa. Helsinki 2012.
24. Lyytikäinen Teemu – Saarimaa Tuukka: Kuntien ja valtion verotussuhteet: kiinteistöveroprosenttien alarajojen nostot 2000-luvulla. Helsinki 2013.
25. Vartiainen Juhana: Makroekonomisk politik inom och utanför EMU – en kort tankeram. Helsinki 2013.
26. Kuusi Osmo: Tulevaisuuden vihreät ammatit ja ilmastonmuutoksen vastahakoinen hyväksyminen. Helsinki 2013.
27. Pursiainen Heikki: ATVA-työryhmän kustannus-hyötykehikon arvio. *Tulossa.*
28. VATT-työryhmä: Verotuksen ja sosiaaliturvan työllisyysvaikutukset – Vuoden 2012 muutosten arviointia. Helsinki 2013.
29. Honkatukia Juha – Simola Antti: Puurakentamisen yhteiskunnalliset vaikutukset. Helsinki 2013.

VALTION TALOUDELLINEN TUTKIMUSKESKUS
STATENS EKONOMISKA FORSKNINGSCENTRAL
GOVERNMENT INSTITUTE FOR ECONOMIC RESEARCH

Valtion taloudellinen tutkimuskeskus
Government Institute for Economic Research
P.O.Box 1279
FI-00101 Helsinki
Finland

www.vatt.fi

ISBN 978-952-274-063-2 (PDF)
ISSN 1798-0321 (PDF)